

Н. В. Дацій,
к. е. н., доцент, провідний науковий співробітник, РВПС України НАН України

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СИСТЕМИ ВЗАЄМОДІЇ З ІНШИМИ ЯВИЩАМИ ТА ПРОЦЕСАМИ

Визначено риси механізму інвестиційної безпеки. Досліджено розмежування об'єктивного існування інвестування з властивими йому функціями та його використання в процесі інвестиційного забезпечення економічної безпеки.

The lines of mechanism of investment safety are certain. Differentiation of objective existence of investing with functions incident to him and his use is explored in the process of the investment providing of economic safety.

Ключові слова: забезпечення, економічний інтерес, інвестиційна безпека, механізм, нейтралізація, процес, функція.

ВСТУП

Значення інвестиційного процесу в контексті забезпечення економічної безпеки посилюється тим, що розширення сфер інвестування, ускладнення його структури в умовах ринкової трансформації економіки України супроводжується виникненням загроз економічної безпеки, що не мають відповідних та одночасно дієвих механізмів їх нейтралізації. Тому сучасний інвестиційний процес передбачає перехід до якісно нової системи регулювання, яка має функціонувати на основі принципів та критеріїв економічної безпеки. Держава об'єктивно змушена активніше впроваджувати механізм інвестиційного гарантування економічної безпеки, спрямовувати його на взаємоузгоджену реалізацію національних економічних інтересів, формувати необхідні, в тому числі ринкові, умови саморозвитку інвестиційних процесів відповідно до внутрішніх та міжнародних викликів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасна проблематика інвестиційних процесів за умов трансформації аналізується в дослідженнях провідних вчених України: Ю. Бажала, В. Базилевича, Є. Бершеди, Л. Борщ, О. Власюка, В. Геєця, А. Гойко, Б. Губського, О. Гаврилюка, М. Денисенка, П. Єщенко, Б. Кваснюка, І. Лукінова, Д. Лук'яненка, О. Махмудова, А. Музиченка, Ю. Ніколенка, О. Носової, В. Осецького, Б. Панасюка, Ю. Пахомова, А. Пересади, Г. Попової, В. Савчука, А. Фукса, А. Чухна, Л. Яковенко, М. Якубовського та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- визначити риси механізму інвестиційної безпеки;
- дослідити розмежування об'єктивного існування інвестування з властивими йому функціями та його використання в процесі інвестиційного забезпечення економічної безпеки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Посилення ролі інвестиційних процесів у перебігу стрімких соціально-економічних перетворень на національному і міжнародному рівнях, виконання ними спе-

цифічних функцій, що зумовлюють в кінцевому результаті перспективи економічного розвитку, підвищення добробуту і розв'язання гострих соціальних проблем вказують на необхідність їх комплексного теоретичного дослідження і цілеспрямованого практичного використання з метою забезпечення високого рівня національної економічної безпеки. Інвестування, формуючи численні параметри стану економічної безпеки, несе в собі об'єктивні можливості щодо їх ефективної зміни відповідно до системи обраних критеріїв. При цьому інвестиційні процеси, внаслідок їх соціально-економічної ролі, здатні інтегруватися в комплексний механізм забезпечення економічної безпеки.

Термін "інвестиційне забезпечення" стосовно до процесів безпечного функціонування і розвитку економічного середовища має ряд специфічних рис, що вимагає, на нашу думку, з'ясування його теоретичної суті і напрямів практичного застосування. Зазначимо, що категорія "забезпечення" в сучасній термінології трактується як діяльність, процес, спрямований на формування такого рівня параметрів або умов внутрішнього і зовнішнього середовища, який би сприяв реальному або потенційному досягненню цілей розвитку і функціонування [4, с. 71]. Іншими словами, термін "забезпечення" має два важливі аспекти: діяльнісну природу, що передбачає активну перетворюючу позицію економічних суб'єктів; цільову визначеність, що конкретизує результати діяльності в системі критеріїв і показників, які дають можливість оцінити забезпечені в кінцевому підсумку необхідні результати або ні.

Таким чином, забезпечити можливість досягнення певного стану об'єкта або системи означає здійснити сукупність заходів з метою вирішення завдань, вибраних як критерій успішної реалізації діяльності. Забезпечити, згідно свого тлумачення, означає зробити повною мірою можливим, дійсним, реально здійсненим, що відповідає об'єктивним умовам реалізації чого-небудь. Зазначимо, що забезпечення носить характер створення сукупності проміжних станів системи або об'єкта, закладає потенційні можливості досягнення цілей більш високого рівня ієрархії.

У цьому ж напрямі необхідно і трактувати поняття "гарантування" економічної безпеки. Гарантувати — забезпечувати що-небудь, створити умови, що забезпечують що-небудь [1, с. 33]. Це відноситься до конкретної, доцільної діяльності суб'єктів щодо забезпечення певних умов існування, діяльності. Отже, ці два поняття близькі, такі, що перетинаються, лише термін "забезпечення" більше тяжіє до об'єктивних умов діяльності, а "гарантування" — до суб'єктивних передумов її реалізації.

У процесі забезпечення формуються дві групи найважливіших цілей: стратегічні, що передбачають констатацію перспективних завдань економічного функціонування і розвитку, і тактичні, на основі яких відбувається визначення можливості досягнення стратегічних цілей в майбутньому. Дані цілі залежать від функціональної сфери, в рамках якої розгортається діяльність із забезпечення бажаних параметрів, і від сфери, в якій здійснюються кінцеві оцінки успішності такої діяльності. Іншими словами, свою унікальну соціально-економічну, функціональну природу і сукупність специфічних рис процеси забезпечення набувають у відношенні до конкретних сфер економічного життя [2, с. 100].

Вважаємо, що інвестиційне забезпечення економічної безпеки слід визначати як економічну діяльність, спрямовану на формування і рух інвестиційних ресурсів відповідно до критеріїв безпечного функціонування і розвитку національної економіки. Таке визначення дає можливість, з нашої точки зору, підкреслити специфіку інвестиційної діяльності як єдності цілей інвестування та засобів їх досягнення або матеріальної основи реальних і фінансових інвестицій, а також підпорядкувати таку діяльність завданням забезпечення економічної безпеки.

Виявляючи загальні цілі безпеки і специфічний інструментарій їх досягнення, інвестиційне забезпечення не є штучно створеним механізмом впливу на економічне середовище. Його основи закладені в самому процесі відтворення суспільного продукту, зумовлені дією системи економічних законів. Цей факт підтверджується тим, що в будь-якій функціонуючій економічній системі здійснюються процеси інвестиційного забезпечення економічної безпеки. Їх реалізація тісно пов'язана з підтримкою життєдіяльності будь-якого економічного організму, внаслідок своєї адекватності внутрішній логіці функціонування господарства не завжди усвідомлено виділяється в окрему систему.

Розгляд процесів інвестиційного забезпечення як сукупності взаємопов'язаних рівнів і підсистем, здатних функціонувати в руслі єдиного вектора реалізації економічних інтересів на стикі сфер інвестування та державного регулювання рівня економічної безпеки, дає можливість нам охарактеризувати його як цілісний механізм.

Ми вважаємо, що механізм як економічний термін має в загальному, концентрованому вигляді виражати суть категорій, які лежать в його основі, і являє собою спосіб організації конкретних форм і методів управління відповідними економічними процесами. Механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки правомірно визначити як спосіб організації управління рухом інвестиційних ресурсів для забезпечення реалізації національних економічних інтересів, запобігання загрозам економічної безпеки, ліквідації їх наслідків і досягнення на цій основі такого рівня економічної безпеки, який би сприяв ефективному досягненню загальноекономічних і соціальних цілей. Іншими словами, механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки є сукупністю способів організації інвестиційної діяльності, які використовуються з метою підви-

щення рівня економічної безпеки і забезпечення на цій основі сприятливих умов для економічного і соціального розвитку, конкурентоспроможності економіки, економічного зростання та добробуту населення. При цьому механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки включає види, форми і методи організації інвестиційних відносин та інвестиційної діяльності, способи їх кількісного визначення і встановлення взаємозалежності з показниками економічної безпеки. У вузькому розумінні механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки виступає комплексною діяльністю, що знаходить свій вираз у побудові системи взаємозв'язків і залежностей між динамікою інвестиційних процесів і станом безпеки будь-якої соціально-економічної системи.

Таке розуміння механізму інвестиційної безпеки дає змогу визначити його структуру в системі економічної діяльності суспільства [3, с. 29]. По-перше, усі зв'язки та залежності, характерні для інвестиційної політики та інвестиційного комплексу, розкриваються в системі організаційно-економічних форм, тобто у механізмі реалізації інвестиційної безпеки. По-друге, утворюючи певний пласт економічної діяльності та економічних відносин — організаційно-економічних, — механізм реалізації інвестиційної безпеки об'єднує усі фази інвестиційного циклу в одне ціле: від формування умов і джерел інвестування до отримання прибутку суб'єктами інвестування та утилізації використаного устаткування. По-третє, виступаючи формою економічних відносин, механізм реалізації інвестиційної безпеки гарантує єдність в системі економічних інтересів у інвестиційній сфері й розв'язання суперечностей, що між ними виникають. Тут механізм реалізації інвестиційної безпеки є способом узгодження інтересів і формою розв'язання суперечностей.

Зрозуміло, що механізм реалізації інвестиційної безпеки є цілісною системою. Цілісність механізму інвестиційної безпеки визначається, з одного боку, залежністю його елементів, за якої зміна одного з них призводить до зміни інших, з іншої — цілісність виступає в якості міри його розвитку, критерієм рівня його зрілості [5, с. 82].

Найважливішою підвалиною цілісності, системності механізму реалізації інвестиційної безпеки є наявність зрозумілих певних "правил гри" на ринку інвестицій, левову частку яких складають сформовані відносини власності, які формують інтереси суб'єктів інвестиційної діяльності. Іншим специфічним фундаментом та критерієм системності механізму інвестиційної безпеки має бути домінування соціального змісту, що виражає примат соціального начала та відображає основну тенденцію розвитку інвестиційної діяльності [6, с. 78]. Причому соціальний аспект механізму реалізації інвестиційної безпеки є сутнісним аспектом системи інвестиційних відносин, а не привнесеним зі сторони.

Принципу цілісності механізму реалізації інвестиційної безпеки відповідають й інші принципи його формування та розвитку. До них відносяться: розробка ідеології інвестиційної безпеки; розробка стратегії інвестиційної безпеки; розробка тактики інвестиційної безпеки; забезпечення узгодження об'єктивного та суб'єктивного в інвестиційній безпеці.

Властивості механізму реалізації інвестиційної безпеки як системи в його взаємодії з іншими явищами і процесами проявляються у його функціях. Функції системи визначають як функції, які виконуються кожним її елементом. Кожний елемент системи виконує власні функції, спрямовані на досягнення цілісного результату, розвитку всієї системи. До функцій механізму реалізації інвестиційної

безпеки відносяться: 1) підтримання структурних пропорцій в економіці; 2) забезпечення розширеного інноваційного відтворення; 3) узгодження економічних інтересів по вертикалі і по горизонталі структури народного господарства; 4) захист національних інтересів; 5) забезпечення соціально-політичної стабільності в суспільстві; 6) гарантування соціально-економічної безпеки на глобальному, національному та регіональному рівнях.

Взаємодія функцій елементів інвестиційної системи зумовлює рівнодіючу, основну її функцію, яка визначає напрям розвитку системи. Такою функцією механізму реалізації інвестиційної безпеки є узгодження інтересів усіх ланок господарської системи, забезпечення руху суперечностей до їхнього розв'язання. Ця функція є загальною, оскільки вона характерна в цілому механізму господарювання і кожному елементу його структури.

Зазначимо, що механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки концентрує в собі два основних напрями впливів на рівень безпеки, а саме: 1) прямий вплив здійснюється в ході реалізації інвестиційної діяльності на всіх її стадіях і знаходить вираз в безпосередньому формуванні макроекономічних показників інвестиційної сфери, що входять до групи індикаторів економічної безпеки держави. До цього ж напрями впливів правомірно віднести показники ефективності реалізації інвестиційних проектів здійснюваних на різних суб'єктних рівнях економічної системи (державна, підприємство, особистість); 2) непрямий вплив виникає в процесі інтенсивного обігу інвестицій в різних галузях економіки і виражається в розвитку суміжних виробництв, галузей-постачальників і галузей-споживачів, підвищення на цій основі загального добробуту, стимулюванні структурних перетворень в економіці.

Механізм інвестиційної безпеки характеризується наступними рисами:

- включає в себе інвестиційну діяльність суб'єктів всіх рівнів економічної безпеки (державна, підприємство, особистість);

- будується на переважній координації економічних інтересів при безумовному пріоритеті цілей національної економічної безпеки;

- розглядається як взаємопов'язаний, що постійно повторюється, процес формування і використання інвестиційних ресурсів у рамках відтворення суспільного продукту;

- виступає як динамічна система економічних взаємозв'язків, що вимагає постійних коригованих впливів;

- несе в собі елементи стихійного і керованого, формального і неформального, об'єктивного і суб'єктивного, утворюючи систему складних діалектичних взаємозв'язків з широким колом процесів і явищ економічного життя;

- тенденції розвитку даного механізму зумовлені економічними закономірностями на кожному етапі суспільного розвитку;

- функціонування механізму інвестиційного забезпечення економічної безпеки з урахуванням вимог об'єктивних економічних законів забезпечує встановлення раціонального, економічно обгрунтованого співвідношення між виробництвом і споживанням, сприяє підвищенню ефективності виробництва;

- конкретні організаційно-економічні форми реалізації такого механізму визначаються співвідношенням ринкового і державного секторів, при цьому можна говорити про динамічність переважання методів державного і ринкового впливу.

Основними методологічними принципами функціонування механізму інвестиційного забезпечення економічної безпеки є: залежність від кінцевої мети; макроекономічна збалансованість всіх видів економічної діяльності господарства; відповідність інтересам всіх членів суспільства; використання економічних законів; врахування внутрішніх і зовнішніх економічних умов на основі реальних соціально-економічних можливостей.

ВИСНОВКИ

Можна зробити в методологічному плані висновок про неможливість чіткого розмежування об'єктивного існування інвестування з властивими йому функціями і його використання в процесі інвестиційного забезпечення економічної безпеки. Характер прояву суті інвестицій, ефективність їх впливу на показники економічної безпеки залежать від того, якою мірою критерії забезпечення економічної безпеки відповідають внутрішнім законам функціонування і руху інвестицій. Реальний механізм інвестиційного впливу на економіку виявляється не як єдина, суворо задана система важелів, а як динамічна їх сукупність, що постійно розвивається і складається з окремих компонентів, які мають специфічний вплив на народне господарство.

Механізм реалізації інвестиційної безпеки як система має такі підсистеми реалізації інвестиційної складової економічної безпеки в рамках єдиного механізму: ринковий механізм реалізації як підсистема ринкового саморегулювання і коригування інвестиційної безпеки в економічній сфері; державний механізм регулювання інвестиційними процесами й управління інвестиційною діяльністю як підсистема державного регулювання інвестиційної складової економічної безпеки національної економіки; механізм інвестиційного партнерства як підсистема співробітництва держави, підприємств і населення за провідної ролі держави у процесі реалізації інвестиційної складової економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Всі перераховані механізми є цілісною системою, в якій в залежності від особливостей протікання процесів економічного розвитку можуть переважати ті або інші компоненти. Особливо виразно це спостерігається при аналізі економічної безпеки транзитивних економік, в яких спостерігається динамічна зміна ролі механізмів забезпечення економічної безпеки.

Література:

1. Беляєв О.О., Кириленко В.І., Сінельник О.В. Сутнісні характеристики економічної безпеки // Вчені записки: Наук. збірник. — Вип. 4 / Відп. ред. В.С. Савчук. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 32—38.
2. Дзьобань О.П. Національна безпека в суспільствах транзитивного типу: монографія. — Харків: НАУ ім. М.Є.Жуковського "ХАІ", 2004. — 291 с.
3. Інвестування української економіки: монографія / За ред. А.І.Сухорукова. — К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. — 440 с.
4. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія. — К.: КНЕУ, 2005. — 232 с.
5. Мартиненко В.П. Державне управління інвестиційним процесом в Україні / Національна акад. держ. управління при Президенті України. — К.: Вид-во НАДУ, 2005. — 296 с.
6. Сухоруков А.І. Проблеми інноваційної безпеки України // Стратегічна панорама. — 2002. — №2. — С. 75—81.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2010 р.